

■ PROJECT DA CONSTITUZIUN ALBULA/ALVRA

Lescha da linguas interpretada insufficientamain dal chantun Grischun

Posiziun communabla da la Lia Rumantscha e da l'Uniu Rumantscha Grischun Central

(cp) Las organisaziuns linguisticas Lia Rumantscha (LR) ed Uniu Rumantscha Grischun Central (URGC) appelleschan a la regenza d'aprovar definitivamain la constituziun communal dad Albula/Alvra pir suenter las adattaziuns necessarias. L'interpretaziun usitada da la lescha da linguas en cas d'ina fusiun da vischnancas rumantschas e tudestgas considereschan las organisaziuns linguisticas sco insufficienta. Ellas renconuschan dentant la realitad linguistica regionala e locala da la nova vischnanca dad Albula/Alvra.

La fusiun da la vischnanca dad Albula/Alvra è tant sco terminada. Ils 24 d'avust decidan las votantas ed ils votants da las vischnancas pertutgadas a l'urna davart il sborz da la constituziun.

La regenza sto far ses duair

Las organisaziuns linguisticas LR ed URGC èn da l'idea che la regenza na dastgia betg approvar definitivamain la constituziun communal sco quai ch'ella sa preschenta actualmain, tegnend en egl ils effects che la preistorgia linguistica da las vischnancas dad Alvagni e Surava vegnan ad avair sin il status dal rumantsch en la nova vischnanca Albula/Alvra. Tenor las organisaziuns linguisticas ston las adattaziuns necessarias vegnir fatgas per che la regulaziun davart las linguas uffizialas e las linguas da scola dad Albula/Alvra correspundian a

la lescha da linguas ed a la constituziun chantunala.

La midada da lingua il 2009 cuntradi a la lescha da linguas

Tenor il sborz da la constituziun communal duai la nova vischnanca dad Albula/Alvra vegnir definida sco uffizialmain bilingua. Ella consista da tschintg vischnancas rumantschas e duas vischnancas decleradas sco tudestgas, numnadamain Alvagni e Surava, ch'èran dentant rumantschas anc avant ina generaziun. Ina cumpart substanziala da questas duas vischnancas è anc oz da lingua rumantscha (Alvagni 31%, Surava 30,4%). Alvagni e Surava che mainan la scola per tudestg han decidì l'onn 2009 da desister dal rumantsch a favur dal talian sco lingua da scola. Quai è succedì suenter l'entrada en vigur da la lescha da linguas dal chantun Grischun il 2008. Tenor las organisaziuns linguisticas na correspunda questa decisiun betg a la lescha da linguas dal chantun Grischun ch'era da lez temp gia en vigur.

Tenor la constituziun chantunala han vischnancas cun definir lur linguas uffizialas e linguas da scola da resguardar «en cooperaziun cun il chantun» la structura linguistica usitada e las minoritads linguisticas tradiziunalas. Quai n'è betg il cas sche la purschida rumantscha en scola vegn abolida. L'offerta d'ina purschida rumantscha facultativa en scola n'è nagina cumpensaziun suffi-

zienta per questa decisiun e fa dals geniturs respectivs petents per lur dretgs.

Ultra da quai èsi dubitaivel che las constataziuns areguard Alvagni e Surava en il messadi da la lescha da linguas tegnian quint dal princip territorial tenor la constituziun chantunala e la constituziun federala. Tenor il messadi da la lescha da linguas appartegnessan Alvagni e Surava, quai che pertutga la lingua uffiziala sco era la lingua da scola, era suenter l'entrada en vigur da la lescha da linguas a las vischnancas tudestgas.

Tenor las organisaziuns linguisticas n'ha il chantun Grischun betg ademplì la collavuraziun fixada en la constituziun chantunala en connex cun la procedura da decisiun da las vischnancas il 2009. La structura linguistica usitada e las minoritads linguisticas tradiziunalas n'èn betg vegnidadas resguardadas.

L'interpretaziun da la lescha da linguas è insufficienta

L'interpretaziun da la lescha da linguas tras il chantun Grischun en cas d'ina fusiun da vischnancas tudestgas e rumantschas considereschan las organisaziuns linguisticas LR ed URGC sco insufficienta. Suenter la fusiun dad Ilanz/Glion (ch'è in pau in'otra situaziun, perquai ch'il tudestg è dapi il 19avel tschientaner la lingua uffiziala da la citad oriundamain rumantscha) ed uss Albula/Alvra ves'ins che las disposiziuns da la lescha da linguas fissan atgnamain suffizientas per proteger il

rumantsch en il cas da fusiuns. La pratica dal chantun Grischun è dentant quella che la nova vischnanca vegn considerata sco vischnanca bilingua uschespert ch'ina suletta vischnanca tudestga fusiunescha cun vischnancas rumantschas.

En vista a projects da fusiun futursto il chantun Grischun adattar sia pratica d'interpretar la lescha da linguas. Sche la pratica vertenta vegn applitgada era per las proximas fusiuns pussaivlas vegn il territori rumantsch sminuì marcantamain. Uschia daventass p. ex. l'Engiadina Bassa bilingua en il cas d'ina fusiun cun Samignun. In ulteriur exempel è Bivio che fiss tradiziunmain talian e che vegn considerà dal chantun Grischun sco tudestg. En cas d'ina fusiun cun las vischnancas rumantschas dal Surses daventass l'entira regiun bilingua. Savend che la pratica en vischnancas bilinguas è predominantamain tudestga perda il rumantsch sia posiziun entaifer curt temp.

Suprastanza transitorica procura per ina buna situaziun da partenza

Las organisaziuns linguisticas LR ed URGC han accumpagnà dapi daditg il process da fusiun dad Albula/Alvra. Ellas èn persvasas che la suprastanza transitorica prevesa mesiras adattadas per promover il svilup linguistic e cultural da la vischnanca. Sa basond sin la lescha da linguas dal chantun Grischun vegnan las vischnancas rumantschas

d'enfin uss attribuidas al territori rumantsch. I sa tracta da las vischnancas d'Alvaschagn, Brinzauls, Mon, Stierva e Casti. Cun raschun determinescha il sborz da la constituziun plinavant ch'ils uffants da questas vischnancas rumantschas frequentian la scola rumantscha. Las organisaziuns linguisticas renconuschan expressivamain la situaziun linguistica locala e regionala da la nova vischnanca dad Albula/Alvra.

La lescha da linguas porscha ina protecziun adequata

La Lescha da linguas dal chantun Grischun, en vigur dapi il 2008, è stada in pass decisiv per la protecziun da la lingua rumantscha e da ses territori. Las fusiuns da vischnancas n'èran betg previsiblas en il mument da l'elavuraziun da la lescha e l'interpretaziun da quella en connex cun las fusiuns smanatscha ussa l'equiliber linguistic en ils territoris pertutgads.

La fusiun da sulettamain ina vischnanca tudestga cun vischnancas rumantschas basta gia per giustifitgar la furnaziun d'ina nova vischnanca bilingua. L'experiencescha mussa che vischnancas decleradas uffizialmain sco bilinguas pratitgeschan in diever predominantamain tudestg. La consequenza a media vista è ch'il rumantsch vegn a svanir per gronda part sco lingua administrativa sin il nivel communal. In tal svilup pericletescha a lunga vista l'existenza da la scola rumantscha.